

Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1973

TANKER OMKRING
NORSK VERKSTEDSINDUSTRI
PERSPEKTIVER
OG FORUTSETNINGER
FOR UTVIKLING

Generaldirektør
ONAR ONARHEIM

Norges Handelshøyskole

*Satt med 10 pkt. Garamond skrift
Trykt på 120 g matt Kremfarget Spesial
Omslaget 185 g grå satinert kartong
A. Garnæs Boktrykkeri A.s
Bergen*

*Trykt ved midler fra
Det Bergenske Damskibsselskabs Handelshøyskolefond*

TANKER OMKRING
NORSK VERKSTEDSINDUSTRI
PERSPEKTIVER
OG FORUTSETNINGER
FOR UTVIKLING

Generaldirektør
ONAR ONARHEIM

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
Norges Handelshøyskole

Bergen 26. september 1973

I. Utviklingen av norsk verkstedsindustri de senere år

Når jeg skal forsøke å gi en presentasjon av norsk verkstedsindustri, perspektiver og den mulige utvikling i årene fremover, er det naturlig først å gi en beskrivelse av den utvikling som faktisk har funnet sted i de senere år.

Når man skal tale om verkstedsindustrien, faller det naturlig av og til å komme inn på norsk industri generelt.

1. *Hva norsk verkstedsindustri omfatter:*

FIG. 1

Av gruppen primær jern- og metallindustri regner vi metallvalseverk, metallstøperier og jern- og stålstøperier som hørende til verkstedsindustrien. Videre jern- og metallvareindustri, maskinindustri, elektroteknisk industri og transportindustri. Av transportmiddelindustrien har vi imidlertid trukket ut bygging og reparasjon av treskip, bil-reparasjonsverksteder og reparasjonsverksteder for sykler m.v.

2. *Utviklingen fra 1959—1972:*

Jeg har tatt utgangspunkt i året 1959 — siste året før EFTA-samarbeidet ble innledet og markerte inngangen til en periode som skapte nye muligheter og arbeidsvilkår for store deler av vår industri, også verkstedsindustrien.

Denne figur viser indeks over bruttoproduksjonen i verkstedsindustrien, den øvrige industri og industrien totalt. Det var henimot midten av 60-årene at produksjonen i verksteds-

FIG. 2

industrien for alvor begynte å øke sterkere enn i den øvrige industri. En av de viktigste årsakene til dette var tollavviklingen innen EFTA. Hva vi kan fastslå, er at mens verkstedsindustrien i 1959 sto for 20,4 % av industriproduksjonen i vårt land, var andelen økt til 26,5 % i 1971.

FIG. 3 Denne figur gir et bilde av utviklingen i enkelte viktige bransjer, hvor jeg har merket av årene 1959, 63, 67 og 70 for følgende bransjer regnet fra venstre:

bergverk, treforedling, kjemisk industri, primær jern- og metallindustri og verkstedsindustri.

Den relativt sterke vekst i verkstedsindustrien kommer her tydelig fram.

FIG. 4 På bakgrunn av utviklingen i produksjonen er det naturlig at veksten i sysselsetting har vært sterkere i verkstedsindustrien enn i industrien i alt. I 1959 hadde verkstedsindustrien 27,8 % av den totale industrisysselsetting, og i 1971 33,3 %. Denne relativt lavere økning i sysselsetting enn i produksjon gir da også som resultat sterkere økning i produksjon pr. sysselsatt i verkstedsindustrien enn i hele industrien.

FIG. 5 Hvis vi så ser på fordelingen av sysselsettingen i de enkelte bransjegrupper innen verkstedsindustrien, er den sterke stigning i skipsbyggingsindustrien i perioden 1968 til 1971 mest interessant. En vesentlig del av økningen i disse år skyldes oppblomstringen av denne industri på Vestlandet. Vi kan trygt si at skipsbyggingsindustrien har vært den viktigste faktor i distriktsutbyggingen på Vestlandet de senere år.

FIG. 6 Ser vi på eksportutviklingen i verkstedsindustrien, så har verdien økt fra ca. 300 millioner kroner i 1959 til 3.171 millioner kroner i 1972 (ekskl. skip).

Den nederste kurven på dette diagrammet viser verkstedsindustriens eksport (ekskl. skip) i prosent av norsk vareeksport. Det fremgår av denne figur at verkstedsindustrien i denne periode har økt sin andel av den totale vareeksport meget sterkt. Således utgjorde verkstedsindustriens eksport 5,3 % av samlet norsk vareeksport i 1959, i 1965 var den kommet opp i 10,7 og i 1972 17,6 %. Samtidig er en stadig

større andel av produksjonen i verkstedsindustrien (ekskl. skip) blitt avsatt på utenlandske markeder. Dette fremgår av den øverste kurven. I 1959 var andelen 10 %, i 1971 27 %. Vi kan således konkludere med at verkstedsindustrien fra 1959 har utviklet seg fra en hjemmemarkedsindustri til en meget betydelig eksportindustri.

Her er tegnet inn eksport- og importindeksen for verkstedsindustriens produkter (ekskl. skip) fra 1959 til 1972. I likhet med hva som ble vist når det gjaldt produksjonsutviklingen, er det også for eksporten en meget sterk stigende tendens henimot midten av 1960-årene.

FIG. 7

Selv om stigningstakten har vært langt sterkere for eksporten enn for importen av verkstedsprodukter, har importstigningen for 1959—1972 — *målt i kroner* — vært langt sterkere enn eksporten, henholdsvis ca. 6,1 milliarder kroner og 2,9 milliarder kroner. Dette gir interessante perspektiver og store utfordringer for verkstedsindustrien.

FIG. 8

Eksporten av nybygde skip er holdt utenfor på grunn av at vi ikke har tall for denne eksport for hele den perioden. Eksporten av skip i 1970 utgjorde ca. 800 millioner kroner, i 1971 1.060 millioner kroner og i 1972 1.316 millioner kroner. Tas således eksporten av nybygde skip med fra 1972, øker verkstedsindustriens andel av samlet norsk vare-eksport fra 17,6 til ca. 25 %.

3. Verkstedsindustriens markeder:

Hvilke markeder er så viktigst for norsk verkstedsindustri?

FIG. 9

Dette fremgår av den grafiske fremstilling som viser at i 1959 gikk 50,7 % av verkstedsindustriens eksport til EFTA-landene, hvorav vel halvparten til Sverige. EF avtok 18,5 % av verkstedsindustriens produksjon, og den øvrige verden 30,8 %. I 1972 hadde EFTA-landene økt sin andel til 60,5 % og Sverige til 30,9 %. EF's andel var gått ned til 16,7 % og den øvrige verden ned til underkant av 23 %.

Det vi kan fastslå av denne tabell, er at Europa så desidert er vårt viktigste marked som avtager av over 77 % av vår

eksport. Det er verd å merke seg at i løpet av denne perioden har den øvrige verdens andel av vår eksport gått ned fra over 30 % til i underkant av 23 %.

4. Konklusjoner på basis av utviklingen:

Skulle jeg trekke en konklusjon, måtte det være følgende: Verkstedsindustrien har hatt en betydelig vekst i EFTA-perioden. Drivkraften i denne utviklingen har vært en sterk eksportøkning og høy innenlandsk etterspørsel. Blant annet har vi gjennomgående hatt en høy investeringsrate i denne perioden. De relativt gode konjunkturer for verkstedsindustrien har gjort det mulig å tilpasse produksjonsapparatet til nye markedsforhold uten altfor store rystelser. Det har vært gjennomført en utstrakt spesialisering, samtidig med sterk satsing på produktutvikling enten ved videreutvikling av eldre produkter eller introduksjon av nye.

FIG. 10

ORGALIME — den europeiske verkstedsindustris kontaktorganisasjon — laget for en tid tilbake en oppstilling som viser «added value» eller bearbeidelsesverdien i verkstedsindustrien i prosent av brutto-nasjonalproduktet, og jeg skal vise hvordan denne tabell tar seg ut. Av denne fremgår at Norge lå lavest blant de 9 europeiske land som er med i sammenligningen.

Årsakene til at norsk verkstedsindustri har en relativt svak posisjon i vår nasjonaløkonomi er flere. En av årsakene er den industripolitikk som er blitt ført her i landet, i lange tider med en ensidig favorisering av våre tradisjonelle eksportindustrier, mens verkstedsindustrien som enkelte andre hjemmeindustrier, ble levnet små muligheter til utfoldelse. Men verkstedsindustrien har tilkjempet seg respekt og er på vei til å innta sin naturlige plass i et industrialisert samfunn.

II. Perspektiver og siktepunkter

1. Perspektiver:

Verkstedsindustriens utvikling har en klar sammenheng med den alminnelige økonomiske vekst. Dette er en trend man kan se i de fleste industriland; i land med høy levestandard har verkstedsindustrien den største andel av landets industriproduksjon. Verkstedsindustrien har slik økonomisk og sikkerhetsmessig betydning at myndighetene i mange land bruker denne industri til fremme av bestemte politiske mål. Denne industri spiller en sentral rolle som leverandør av kapitalvarer til landets øvrige næringer. Et stigende inntektsnivå øker også behovet for verkstedsindustriens konsumvarer, både til den offentlige og til den private sektor. I de aller fleste land går trenden i retning av høyere utviklede og mer spesialiserte verkstedsprodukter.

Norsk verkstedsindustri spiller en relativt beskjeden rolle sammenlignet med mange andre lands, selv om veksten i Norge har vært sterk. I løpet av de siste 10 år er verkstedsindustrien her i landet blitt vår største industrigren, en eksportindustri i stedet for en hjemmemarkeds-industri med en årlig brutto produksjonsverdi på ca. 10 milliarder kroner. Dette er som nevnt, omtrent 25 % av hele industriproduksjonen. I andre land ligger verkstedsindustriens andel rundt 40 %, i Sverige på hele 50 %.

Omkring 20 % av verkstedsindustriens produksjon eksporteres, men importen av verkstedsprodukter er fremdeles 3 ganger så stor som eksporten. På tross av den sterke utvikling har ekspansjonen ikke holdt tritt med behovsøkningen. Mulig-

hetene skulle derfor være meget gode for fortsatt sterk vekst i norsk verkstedsindustri.

2. *Målsettinger:*

De nasjonale målsettinger i vårt land kan vel karakteriseres ved stikkordene: økonomisk vekst, distriktsutbygging og miljøvern. Det er sannsynlig at verkstedsindustrien gir en av de viktigste reelle muligheter for økonomisk vekst. Det er ingen skranker av begrensende naturtilganger for verkstedsindustrien. Investeringsbehovet pr. ansatt er forholdsvis lite, foredlingsverdien er høy og mulighetene for sysselsetting er gode. Verkstedsindustrien er en miljøvennlig industri; forurensningene er minimale. Behovet for elektrisk energi og kjølevann er lite. Etter hvert vil det heller ikke være andre markedsmessige begrensninger enn vår konkurransedyktighet.

Som et ledd i en aktiv distriktspolitikk må verkstedsindustrien sies å egne seg meget godt. Det er mange bevis på at bedrifter har flyttet ut fra pressområder til distriktene og fanget opp u-utnyttet arbeidskraft. Vanskelighetene er ofte å finne eller å makte å bygge opp et brukbart teknologisk miljø, samt at det finnes et utbygget skoleverk, og at det er gode kommunikasjoner. Tilførsel av kunnskaper og teknisk personell er som oftest avgjørende for at en bedrift kan utvikle seg og bli konkurransedyktig.

I løpet av de neste 10 år burde det være gode muligheter for en ekspansjon i verkstedsindustrien fra de nåværende 25 % til 35 eller 40 % av landets industriproduksjon. Det skulle være en fornuftig målsetting som jeg tror kan nå dersom strategien legges riktig opp, og man er oppmerksom på de forutsetninger som må være til stede og de forhold som må tilrettelegges for at verkstedsindustrien skal kunne utvikle seg slik.

3. *Strategi:*

Den enkelte bedrifts strategi må naturligvis fastsettes av bedriften selv, men det vil være mange forutsetninger og vilkår

som må være til stede for at en formålstjenlig strategi skal kunne gjennomføres innen verkstedsindustrien totalt. Dette skal jeg senere komme tilbake til.

Et viktig ledd i fastleggelse av verkstedsindustriens strategi er Mekaniske Verksteders Landsforening (MVL) og den organisasjon som er tømret opp i denne forening.

Organisasjonen er denne industrigrens talerør overfor myndighetene. MVL er tariffpart og varetager av verkstedsindustriens generelle tarv på alle måter.

Verkstedsindustriens Forskningsutvalg er en del av organisasjonen og et viktig ledd i arbeidet med å fremskaffe viten, samt i arbeidet med å koordinere forskningsressursene innen grunnlagsforskning og informasjon.

Verkstedsindustriens Opplæringsvirksomhet er industriens talerør til myndighetene vedrørende opplæring og i arbeidet med å få fastsatt et opplæringsmønster som tjener industrien og er i pakt med det den ønsker og trenger.

Norsk Verkstedsindustri Standardiseringsentral er et viktig organ for standardisering og normering — og ikke bare innenlands — men også i sterkt samarbeid med internasjonale organer.

MVL gjør et utmerket arbeid for verkstedsindustrien. Organisasjonen utformer denne næringsgrens policy og er normgivende for strategien.

I dagens samfunn er det oftere enn før bruk for ordet fleksibilitet, og ikke minst når man taler om strategi.

Resultatet av arbeidet med markedssammenslutninger i Europa foreligger, og det var en skuffelse for verkstedsindustrien. Vi må ikke undervurdere de vanskeligheter som sikkert kommer til å møte oss, men vi må heller ikke undervurdere de sjanser vi vil få. Det skulle være muligheter for mange bedrifter til å fortsette sin ekspansjon på et større marked etter hvert som tollene nedtrappes. Totalt sett vil verkstedsindustrien få det vanskeligere ved å stå utenfor EEC idet vi antageligvis ofte må regne med å få kastet over oss

marginalproduksjonen fra de store nasjoner, delvis til dumpingpriser.

I vår strategi for fremtiden vil det være et stigende behov for planlegging av effektiv markedsføring. Produkter må innarbeides på nye markeder, nye produkter og nye bedrifter må introduseres. Brukerens valg vil være avhengig av den presentasjon vi kan gi produktet, og senere av produktets renommé og av bedriftens renommé. Det er kostbart og tidkrevende å opparbeide renommé, men det spiller en vesentlig rolle. Spørsmålet er om vi kan presentere produkter som har fortrinn og som vil bli foretrukket. Vi skal huske at en ny leverandør alltid betyr en risiko for en konsument. Vår største mulighet ligger i om vi kan fremskaffe og markedsføre nye produkter innenfor områder hvor det finnes få bedrifter som har etablert et renommé. Produktutvikling er avgjørende, men informasjon og markedsføring er like viktig. Salgets oppgaver er å vise vei til nye varer og nye markeder. Veksten i verkstedsindustrien vil være avhengig av markedsføring, som er en nøkkel til fremtiden.

På lengre sikt er det salgets oppgave å vise vei til nye produkter. Det er en livsbetingelse for enhver produktutviklingsavdeling å ha kraftig mating fra markedsføringsfolkene. Markedsføring er kostbart, men omkostningene ved markedsføring må være underlagt samme økonomiske kontroll som produksjonsomkostningene. Markedsføringsorganet, dets kontakt, fantasi og fremsynthet er avgjørende for enhver bedrift når det gjelder fremtiden.

Det aktuelle spørsmål er om verkstedsindustrien kan konsentrere seg nok til å møte markedsutfordringene, forandringene og det skjerpede økonomiske klima disse ofte medfører. Det vil kreve stor fleksibilitet i industriens strategi som må bygges og baseres på effektiv langtidspanlegging.

III. Forutsetninger for vekst og utvikling

1. *Generelle tanker omkring utviklingen:*

Skal vi vurdere utsiktene for norsk verkstedsindustri i tiden fremover, er det viktig først å være klar over at vår verkstedsindustri på flere måter har utviklet seg på annen måte enn i andre industriland.

Hos oss har den industrielle utbygging tradisjonelt vært knyttet til landets naturlige ressurser: skog, fiske, malmforekomster og fossekraft, og verkstedsindustrien har grodd fram som en hjemmemarkedsindustri med sterk tilpasning til lokale, industrielle behov.

Utviklingen av norsk skipsbyggingsindustri har til tross for eldgamle tradisjoner, også fulgt et lignende mønster. Vår verftsindustri har hatt en forholdsvis beskjeden stilling i skyggen av rederinæringen som har dekket storparten av sitt tonnasjebehov ved import.

Etter krigen har utviklingen i norsk verkstedsindustri særlig vært preget av ekspansjonen i skipsbyggingsindustrien og av den økte fremstilling av utstyr til vannkraftverkene. For øvrig har verkstedsindustrien fremstilt stort sett tradisjonelle produkter med ikke særlig høy foredlingsgrad, ofte basert på importerte materialer og ofte ved hjelp av importert teknologi, men med en betydelig forandring i dette forhold de aller siste årene.

Det er stor spredning i verkstedsindustriens produktspekter. Av statistikken går det for det første fram at det er registrert

norsk produksjon av hele 500 av de i alt ca. 700 vareposisjoner som statistikken omfatter og som gjelder verkstedsproduksjon. For det annet viser det seg at dekningsgraden er lavest for verkstedsprodukter med forholdsvis høy foredlingsgrad, f.eks. innen maskinindustrien, mens det er høyere for produkter med lavere foredling, f.eks. innen jern- og metallvaresektoren. For det tredje viser det seg at mens norsk vareproduksjon totalt har en dekningsgrad (forholdet mellom norsk produksjon og norsk marked) på 0,81, ligger dekningsgraden av verkstedsprodukter nede på 0,51.

Av dette kan vi trekke visse slutninger for fremtiden. Den store spredning av norsk verkstedsproduksjon tyder på at det er behov for å konsentrere innsatsen og spesialisere mer for å bli internasjonelt teknisk og økonomisk konkurransedyktig. Den generelt lave dekningsgrad viser at det er store muligheter for å utnytte hjemmemarkedet som øvelsesmark for utvikling av nye produkter for eksport. Erfaring tilsier at utvikling og produksjon for eksport uten støtte i et godt hjemmemarked, er vanskelig, og bare unntagelsesvis lykkes.

Det er avgjørende at verkstedsbedriftene i tiden fremover foretar en nøye vurdering av sitt produktspekter. Spørsmålet er å finne fram til potensielle vekstobjekter.

Her er det at fremtidsrettede informasjoner kan gi adskillig stoff til ettertanke for dem som har ansvaret for langtidsplanlegging, utvikling og konkurranseevne i en verkstedsbedrift.

De metoder vi i dag har for fremtidsvurderinger, er langt fra fullkomne, det er sterkt behov for å bedre dem. Konsekvensene av teknikkens utvikling for vårt levesett og vårt livsmiljø er i dag av et slikt omfang, at ethvert samfunn er tvunget til best mulig å analysere de perspektiver som knytter seg til alternative utviklingsmønstre. Industrien på sin side må tilpasse seg det mønster som blir fremherskende i samfunnet og ikke minst for verkstedsindustrien med sine langtids-investeringer, er det av vesentlig betydning å titte i «krystallkulen».

2. *Bedriftsstrukturen i verkstedsindustrien:*

Det har ofte vært spurt om norsk verkstedsindustriens bedriftsstruktur er skikket for fremtiden. Er vi med våre mange småbedrifter i stand til å sikre utviklingsmulighetene for bransjen i den fremtidige internasjonale konkurranse ute og hjemme — ?

Vil ikke utviklingen mot store produksjonsenheter med god tilgang på økonomiske og tekniske ressurser føre med seg vanskeligere konkurranseforhold for våre gjennomgående små bedrifter — ?

Ser man på utviklingen fremover, vil norsk verkstedsindustri med litt over 2⁰/₁₀₀ av verdens verkstedsproduksjon neppe kunne influere de store markeder eller produktområder. Store utenlandske produksjonsenheter og spesielt de store multinasjonale industrikonserner som rår over virkelig betydelige ressurser til produktutvikling, markedsføring og service, vil ikke de kunne vanskeliggjøre norsk eksport og true vårt hjemmemarked — ?

Til dette er det for det første å si at de mange små bedrifter er karakteristisk for verkstedsindustrien i alle land. Det spesielle for Norge er at vi har få bedrifter som er svært store, og så store at de kan lede den industrielle utvikling på et bredt felt, og således danne basis for et stort antall spesialiserte småbedrifter.

Dernest skal man være oppmerksom på at også de store bedriftsenhetene — på tross av sin tilgang på tekniske og økonomiske ressurser — vil ha store omstillingsvanskeligheter i en verden i rask forandring. Deres avhengighet av store hjemme- og eksportmarkeder gjør at de er sterkt bundet til nettopp de krav disse store markeder stiller. På mindre markeder hvor stordriftens fordeler ikke i samme grad gjør seg gjeldende, vil mindre spesialiserte bedrifter stå sterkt i konkurransen også i fremtiden. Mindre bedrifter vil også raskere kunne tilpasse seg endrede forhold. I en fremtid med

en akselererende teknologisk utvikling og skiftende markedsforhold vil evnen til rask tilpasning bli en konkurransefaktor av stigende verdi. Det er i og for seg ikke størrelsen på bedriften — eller dens økonomiske styrke alene — som teller. Tilpasningsevnen er av vesentlig betydning, og den er ofte bedre i en liten bedriftsenhet enn i de store. Velger man å satse på spesielle produktområder der markedsforhold og teknologi skifter raskt, vil en mindre, men teknologisk avansert verkstedsbedrift fullt ut kunne dra nytte av sine bedre muligheter for rask omstilling.

Det er ingen grunn til å anta at den struktur som er i norsk verkstedsindustri, gjør den mindre konkurransedyktig. Det er ikke usannsynlig at en viss strukturendring kan føre til noen flere større grupper, det vil antageligvis være gunstig for industrien. Underleverandørsystemet er forholdsvis lite utviklet, men her må norsk verkstedsindustri søke det internasjonale marked for underleveranser, og ikke bare sitt eget land og Sverige.

En fortsatt vekst i verkstedsindustrien — og man kan gjerne ta med industrien generelt — vil i vesentlig grad avhenge av følgende:

3. Tilgang på, samt opplæring og utvikling av arbeidskraft av alle kategorier.
4. Tilgang på kapital til investering og til leverandørkreditter.
5. Muligheter for og evne til teknologisk ressursoppbygging i bedriftene.
6. Forskning, produktutvikling og innovasjon.
7. Lønns- og prisutviklingen.
8. Industripolitikken.
9. Offentlige anskaffelser.
10. Den eksterne markedsutvikling.
11. Samarbeidsforhold og ledelse.

Jeg skal kommentere disse punktene.

3. Tilgang på, samt opplæring og utvikling av arbeidskraft av alle kategorier:

Den viktigste forutsetning for at en industri som verkstedsindustrien skal lykkes, er dyktige, interesserte og vel skolerte medarbeidere i alle skikt i industriens organisasjon. Her tror jeg å kunne påstå at vi på ingen måte ligger tilbake for de større industrialiserte land. Vi har i vårt land et høyt nivå i den alminnelige utdanning som gir det beste grunnlag for dyktiggjøring innen de forskjellige fagområder og for videregående spesialutdanning. Naturlig nok har vi som et lite land ikke den bredde i vår «know-how» som kanskje kunne være ønskelig, men det viktigste er at vi har et godt utgangspunkt for utdanning av spesialister etter som behovet melder seg. Når det gjelder menneskemateriellet, står norsk verkstedsindustri relativt godt rustet til å møte fremtidige industrielle utfordringer. Det er likevel sannsynlig at minimumsfaktoren i den videre økonomiske vekst vil være mangel på arbeidskraft.

Den naturlige tilvekst til yrkesbefolkningen vil bli vesentlig lavere enn behovet, og den yrkesaktive del av befolkningen som allerede er lavere enn i de fleste industrialiserte land, ventes å synke ytterligere (fra ca. 39 % i 1970 til ca. 37 % i 1980—1990). Når det gjelder industriens andel av arbeidskraften, viser prognoser at denne sannsynligvis vil synke. Det vil imidlertid skje visse strukturendringer innen industrien, og det ventes at verkstedsindustrien vil ekspandere på bekostning av sysselsettingen i andre industrigrener.

Verkstedsindustrien er tradisjonelt en arbeidsintensiv bransje. Under den vekstperiode bransjen har hatt de siste 10—15 år, har man stort sett klart å dekke det økte behov for arbeidskraft. Fra 1961 til 1970 var økningen i aldersgruppen 20—29 år 166.000 personer totalt i hele landet. For perioden 1971 til 1980 viser prognosen for samme aldersgruppe en økning på bare 29.000 personer. Ved siden av denne klare tendens, vil lengre skolegang, økt grad av opplæring og etterutdanning, og nedsatt pensjonsalder og kortere arbeidstid innebære en nedgang i den yrkesaktive del av befolkningen.

Disse forhold vil stille store krav til den enkelte bedrift og til verkstedsindustrien generelt med hensyn til rekruttering av arbeidskraft og store anstrengelser for å beholde den arbeidskraft man har. Sysselsettingen i verkstedsindustrien vil bli ett av hovedproblemene for denne industri i tiden fremover.

Med de pågående og kommende oljeaktivitetene i Nordsjøen har denne industrigren fått et enda sterkere grunnlag for en enda større aktivitet og ekspansjon i årene som kommer.

Spørsmålet vil bli om bransjen kan tiltrekke seg den nødvendige arbeidskraft. Når det gjelder funksjonærer og lederemner, tror jeg svaret er ja. Verkstedsindustrien ses på som en meget solid og sikker arbeidsgiver for dem som søker dette primært. Samtidig er den i en rivende utvikling hvor nytt land brytes og hvor karrierer ofte kan gjøres raskt, spesielt innenfor virksomhet rettet mot oljesektoren. Disse faktorene vil tiltrekke en type medarbeidere som vi gjerne så flere av; medarbeidere med fremdrift, ambisjoner og målsetting.

Det vil sannsynligvis være vanskeligere å tiltrekke seg operatører og andre produksjonsmedarbeidere. Verkstedsindustrien er fortsatt av mange ansett som eksponent for den historiske tungindustrien her i landet, hvor mennesket lett forsvinner i produksjonsapparatet, hvor trivsel på arbeidsplassen er begrenset, hvor monotone samlebandsoppgaver kan være dagens arbeidsinnhold, hvor vær og vind, støy og støv fortsatt er et problem som gir seg utslag i yrkessykdommer, arbeidsulykker og økende skofttendenser. Dette er i grunnen ikke tilfelle i dag. Det har i store deler av verkstedsindustrien vært satset sterkt på trivelige og sikre arbeidsplasser, samarbeidsrike miljøer og gode arbeidsforhold. Innsatsen på dette felt øker stadig. De som søker det man kaller meningsfylte jobber hvor arbeidsmiljø, selvutvikling og utfoldelse er viktige faktorer, vil kunne finne gode sysselsettingstilbud i verkstedsindustrien.

Det høye lønnsnivået og den sikkerheten arbeidstagerne har for varig arbeid, har hittil gjort at verkstedsindustrien har hatt bra tilgang på medarbeidere. Spranget fra ufaglært til spesialarbeidere og videre til fagarbeidere kan være forholdsvis lett i

denne industri når behovet for arbeidskraft er stort. Verkstedsarbeid har vært en spesiell lett «overgangsjobb» for fiskere, jord- og skogbruksarbeidere som ville skifte yrke, men at det ofte blir sett på som overgangsjobb, gjør at «turn-over» har holdt og holder seg på et meget høyt nivå blant operatørene. Det har hittil blitt kompensert med til dels å tappe ikke industrialiserte distrikter, til dels ved å legge denne type industri til slike områder.

Den økende mobiliteten blant yrkessøkere og en tiltagende «rotløshet» vil ventelig bryte ned tidligere lokale «sysselsettingsmonopoler» for verkstedsindustrien.

Man må være oppmerksom på at arbeidstagerne vil kreve stadig bedre arbeidsmiljø og arbeidsforhold, og større muligheter til selvtillit — vekk fra et upersonlig samlebåndssystem. Spørsmålet blir om verkstedsindustrien kan konkurrere på denne basis. Jeg tror den både kan og vil, og at den har de beste muligheter i konkurransen.

Hvordan skal verkstedsindustrien stille seg for å «selge» sine arbeidsplasser og skaffe seg tilstrekkelig arbeidskraft — ? Det vil kreves nytenkning og til dels drastiske tiltak basert på intimt samarbeid mellom arbeidsgiver og arbeidstager. Verkstedsbransjen må gå sterkere inn for en regrupping av enkelte prioriteter for å bane raskere vei for en forbedring av det totale arbeidsmiljøet.

I pakt med bedriftenes demokratiseringsprosess må arbeidsgiverne og arbeidstagerne sammen understøtte tiltak for å finne nye veier til å gjøre arbeidet med givende og meningsfylt for den ansatte. Her tenker jeg blant annet på mer prosjektorienterte organisasjonsformer, selvstyrte grupper og arbeidet for å komme vekk fra arbeidsmonotonien. Verkstedsindustrien må gå inn for mer miljøvennlige arbeidsplasser, en mer produktiv og bedre tilrettelagt lærlingutdanning, tilpasse arbeidstiden mer de personlige ønsker hvor dette er mulig, gå inn for en utvidelse av bedriftenes sosial-service vis-à-vis de ansatte og deres familier for dermed å knytte den ansatte

nærmere til bedriften og etablere et mer intimt samarbeid mellom bedriftene og det lokale samfunn de opererer i.

Det vil videre være nødvendig at verkstedsindustrien vurderer mulighetene for å benytte arbeidskraft blant de ikke-yrkesaktive; gifte kvinner, eldre, handicappede og visse ungdomsgrupper. Foreliggende opplysninger bekrefter at det er betydelige ressurser å hente.

Men alt dette krever at de ansatte selv må være mer aktivt med på å skape dette bedre arbeidsmiljøet. Det krever engasjement, og det krever interesse blant de ansatte for deres egenutvikling, men også for bedriftens utvikling.

For å kunne forberede grunnen for og å gjennomføre de tiltak jeg har skissert, vil bransjen ha behov for en utstrakt opplæringsaktivitet hvis rolle på mange måter vil være annetledes enn den man har vært vant til.

I tillegg til den grunnutdanning man har fått, eller vil få i skoleverket, er det nødvendig med etterutdanning som grovt sett tar sikte på: spesialopplæring for en bestemt arbeidsfunksjon, omskolering til andre prosesser/metoder, å jourføring og perfektionering av ansattes kunnskaper og ferdigheter, samt videreutvikling til mer kvalifisert arbeid.

Det innholdsmessige i opplæringen må kartlegges av bedriftene, fortrinnsvis ved bruk av individuelle utviklingsplaner, mens gjennomføringen kan skje etter forskjellige alternativer; bedriftsinternt, i skoleverket, i samarbeid med andre bedrifter etc. Effekten av opplæringen er imidlertid bedre jo nærmere den er knyttet til den aktuelle arbeidssituasjon.

Opplæringen må forbinde bedriftens og arbeidstagernes utvikling, men hovedvekten må legges på individuelle utviklingsplaner. Det er også uhyre viktig at lederopplæringen effektiviseres og at den blir bedre organisert. En innstilling om dette er avgitt av Lederopplæringsrådet og behandles nå av Kirke- og Undervisningsdepartementet.

Nye samarbeidsmønstre vil kreve stor fleksibilitet og for enkelte stor tilpasningsevne for at samarbeidet skal falle lettere. Det vil derfor være primært for opplæringsfunksjonen at alle

ansatte blir hjulpet til å kunne funksjonere sammen under til dels nye samarbeidsforhold. Det vil blant annet bety at opplæringstilbudet for operatører ikke lengre alene må bestå av en innpoding av arbeidsteknikker, men av opplegg hvor arbeidsproblemer, samarbeidsproblematikk i rammen av bedriftens arbeidssituasjon og samfunnets problemstillinger blir behandlet. Med andre ord verkstedsindustrien må i sin organisasjonsutvikling og planlegging sørge for at arbeidsmiljøet vil bli mer preget av individets krav om hensyntagen til menneskelige verdier i arbeidssituasjonen.

Den omstendighet at arbeidskraft nå så avgjort blir en minimumsfaktor, vil uvegerlig føre til store problemer for verkstedsindustrien.

De ovennevnte arbeidsoppgaver varetas sentralt for verkstedsindustrien av MVL's organ, Verkstedsindustriens Oppføringsvirksomhet. Virksomheten finansieres med midler fra NAF/LO's Opplysnings- og Utviklingsfond. Deler av verkstedsindustriens fondsmidler kanaliseres også til bedriftsprosjekter som kan danne grunnlag for utviklingsaktiviteter både i den aktuelle bedrift og i verkstedsindustrien som helhet.

De tiltak som er skissert, vil neppe være tilstrekkelige til å dekke det stigende arbeidskraftbehov i årene fremover. Vi må derfor regne med at knapphet på arbeidskraft vil måtte føre til økt kapitalanvendelse i verkstedsindustrien for å øke graden av automatisering.

Alle disse tiltak betyr kostnader som bedriften må kunne tjene penger nok til å bære. Men etter min oppfatning vil det være gode og absolutt nødvendige investeringer. Suksessen vil avhenge av ledelse, miljø, mentalitet og samarbeidsforhold.

4. Tilgang på kapital til investering:

En tilstrekkelig tilgang på langsiktig kapital vil i årene fremover få en stadig større betydning for industriens vekst og utviklings-evne. Produksjonens foredlingsgrad stiger, større tekniske og organisatoriske enheter vil bli dannet, teknologiske fremskritt krever større og hyppigere investering, og produksjonsformene

blir mer kapitalkrevende. Bak hver enkelt ansatt må det stadig større beløp til bygninger, anlegg, maskiner og verktøy.

Bedriftenes selvfinansieringsevne har stort sett vært meget liten. Avkastningen har, som følge av et høyt omkostningsnivå og tyngende offentlige avgifter, vært dårlig og har gitt få eller ingen muligheter for reserveopplegg. Selv om maksimalt tillatte avskrivninger har kunnet gjennomføres, blir disse med stigende priser og økende investeringsbehov for små, og det fortoner seg som nødvendig for en rimelig utvikling at avskrivningsreglene forbedres, f.eks. ved muligheter til avskrivninger på gjenanskaffelsesverdier.

Selv om det skulle lykkes å bedre bedriftenes egenfinansiering gjennom større inntjening, friere avskrivningsmuligheter og fritak for investeringsavgift, vil investeringsbehovene ikke kunne dekket uten betydelige låneopptak. Heller ikke aksjeutvidelser innenfor mulige grenser vil gi tilstrekkelig kapitaltilførsel. Å fremskaffe den nødvendige langsiktige lånekapital på det begrensede og sterkt kredittregulerte norske kredittmarked er ingen lett oppgave. I mange tilfelle skjer finansieringen urasjonelt og fordyrende gjennom kortsiktige arrangementer. Forretningsbankene ser det ikke som sin hovedoppgave å stille langsiktige midler til disposisjon, og er hemmet i sine disposisjoner gjennom blant annet plasseringsplikten i Norges Bank. De 3 institusjoner som i første rekke har til oppgave å finansiere nyinvesteringer i Norge, Industribanken, Hypotekforeningen for Næringslivet og Næringskreditt, har for begrensede midler, lange ventelister og ofte spesielle geografiske hensyn å ta. Det synes å være en av forutsetningene for videre vekst at disse institusjoner får større adgang til langsiktige utlån gjennom økte emisjonskvoter. Forsikringsselskapene og særlig de kollektive livsforsikringsselskaper som i en viss utstrekning deltar i kapitaltilførsler til industrien, må få en friere stilling. Partialobligasjonsmarkedet, som i sakens natur bare er tilgjengelig for de større bedrifter, er for sterkt kvoteregulert gjennom det såkalte § 15-utvalg, og begrensede muligheter fører til ventetider opp til flere år. Det synes å foreligge et sterkt

behov for en utvidet adgang til låneopptak på det innenlandske partial-obligasjonsmarked. Det utenlandske kapitalmarked er rimelig nok forbeholdt et fåtall norske bedrifter med spesielle behov til særlige prosjekter.

Staten har i de senere år på forskjellig måte ved særtiltalt lagt forholdene bedre til rette. Distriktenes Utbyggingsfond har skapt muligheter for nyetablering og utbygging i distrikter med svakt utbygget næringsliv. Gjennom tilskudd av forskjellig art, lavprioriterte lån og garantier er virksomhet realisert som ellers ikke hadde kunnet komme i gang. Fondet for nye industrielle tiltak skal yte garantier for tiltak på områder hvor det er av særlig interesse å bygge ut industrien. Rasjonaliserings-tiltak og samarbeidsbestrebelse skal prioriteres. Låneinstituttet for Strukturrasjonalisering er et annet eksempel på statlig og privat medvirkning til gjennomføring av prosjekter vedrørende sammenslutninger av bedrifter, samarbeidstiltak, struktur-rasjonalisering og produktutvikling. Instituttet som er inne i sitt 3. driftsår, begynner å få en viss betydning for kapitaltilførselen, men har også begrensede muligheter gjennom kvoterte emisjoner.

Staten synes i det senere å være blitt mer oppmerksom på de behov som foreligger med hensyn til en løsning av finansieringsproblemene fremover, og foreslår nå etablert et nytt finansieringsorgan: Fondet for Vekst og Omstilling i Industrien. Det skal blant annet overta Tiltaksfondets oppgaver, kunne gå inn med risikokapital og medvirke på forskjellig annen måte ved å delta i finansiering av innovasjoner. Det forutsettes bevilget relativt betydelige midler. Det overveies også å slå sammen Industribanken og Strukturfinans for å skape en betydelig statlig-privat kredittinstitusjon, som koordinert med det nye omstillingsfond, vil få stor bredde.

Denne plan vil være av positiv betydning for en løsning av endel av de finansieringsproblemer som særlig de mindre og de mellomstore bedrifter vil få i årene fremover. Vel så viktig for industrien vil det imidlertid som sagt, være at de eksisterende låneinstitusjoner og de større bedrifter via partial-

obligasjonsmarkedet tilføres økt kapital, at kredittpolitikken til enhver tid tilpasses industriens behov for å holde tritt med utviklingen, sikre beskjeftigelsen og vokse på områder hvor det er mulig å oppnå en rimelig lønnsomhet.

Tilgang på kapital til leverandørkreditter:

En særoppgave har norske verksteder hatt i 60-årene og vil de fortsatt få i 70-årene med å være behjelpelig med å skaffe kapital til finansiering av skip etter levering. Årsakene er den at utenlandske verft, i stor utstrekning med offentlig støtte, tilbyr å levere skip med meget gunstige kredittbetingelser. Skal et norsk tilbud i mange tilfelle ha sjanse til å bli antatt, må derfor ikke bare pris og leveringstidspunkt være akseptabelt, men også pantelån tilsies helt opp til 70—80 % av skipets kostende, med en tilbakebetalingstid på 8—10 år, og ofte til en på kontraktstidspunktet fastsatt lav, konkurransedyktig rentesats. Ingen norske verksteder har noen som helst mulighet for å ta på seg slike finansieringsoppgaver. Det dreier seg om beløp av en betydelig størrelsesorden, — byggeverdien av skip som leveres i 1973 beregnes å ligge på 2,5—3 milliarder kroner. Norske banker, forsikringselskaper og de 4 skipshypotek-institusjoner som opererer i Norge, kan heller ikke klare en slik finansiering med de tidligere allokerte emisjonskvoter.

Staten er oppmerksom på nødvendigheten av å gi norske verksteder rimelige muligheter til å konkurrere med andre land når det gjelder å kunne tilby leverandørkreditter. Allerede i 1959 ble Låneinstituttet for Skipsbyggeriene dannet, men bare med det begrensede formål å yte 2. prioritetslån. 1. prioritetslån måtte i vesentlig grad skaffes til veie på det internasjonale marked, ofte til renter som langt oversteg de mellom verksted og kunde avtalte satser. Dette førte til rentetilskudd fra verkstedenes side, og ulønnsomme kontrakter. Gjennom årelange forhandlinger med myndighetene har verkstedene oppnådd en viss økning i mulighetene for å få opptatt skipslån på det norske marked gjennom en vesentlig økning av emisjonskvotene, og til renter på mellom 7 og 8 %. Heller

ikke denne økning dekker det behov som foreligger, og mange verksteder som i hard konkurranse med utlandet har måttet kontraktfeste finansieringsassistanse til fast rente, vil fortsatt være henvist til utenlandsopplåning, vesentlig på euro-dollar-markedet, hvor rentesatsen til sine tider kan være meget høy.

Når det gjelder leverandørkreditter, har vi et par andre finansierings- og garantikilder av stor betydning: Garantistitutet for Eksportkreditt er av stor betydning for å dekke tapsrisiko ved eksport. Instituttet ble opprettet like etter krigen i den form vi kjenner det i dag, og det har virket godt og har vært til meget stor hjelp og støtte for verkstedsindustrien og annen industri.

Forretningsbankenes Finansierings- og Eksportkredittinstitutt ble opprettet i 1962 og har til formål å gi mellomlange og langsiktige lån til eksportfremmende tiltak, samt gi mellomlange og langsiktige lån til industri, handel og håndverk. Institusjonen er blitt til stor hjelp for eksportører og banker i forbindelse med salg av kapitalvarer til utlandet, men dette institutts størrelse og ramme tror jeg må revurderes i forbindelse med leveranser til oljeindustrien på Kontinentalsokkelen.

Med ovennevnte garantiordninger skulle den tekniske og institusjonelle bakgrunn for en finansiering av eksport være tilrettelagt. Problemet ligger i det å få allokert nok kapital til institusjonene, heller ikke dette skulle være håpløst, men det vil vel måtte bli en stadig kamp om størrelsesorden.

Situasjonen i dag er at midler til nyinvestering, rasjonalisering og strukturtilpasning — som er nødvendig for å holde norsk industri konkurransedyktig — er en så alvorlig mangelvare at utviklingen er sterkt truet.

Fremmedkapitalen er etter hvert blitt relativt større i industribedrifter og egenkapitalen er blitt stadig relativt mindre.

En undersøkelse blant 81 norske industriaksjeselskaper om finansieringsstrukturen i disse selskaper viser at egenkapitalen i selskapene er redusert fra $\frac{1}{3}$ til $\frac{1}{6}$ på 20 år. Egenkapitalen i norsk industri anslås til ca. 20 %. Sammenlignet med utlandet ligger dette på halvparten av hva som er vanlig i de nord-

europiske land; i Storbritannia og USA regnes egenkapitalen å ligge gjennomsnittlig på 60 %.

Det vises til figur 12 — vedrørende overskudd i prosent av omsetning, i prosent av egenkapital og i prosent av aktiva. Tallene for Norge i tabellen sammenlignet med andre land som vi konkurrerer med, sier mer enn mange ord.

FIG. 11 *Oljepengene:*

Det har vært en god del både sagt og skrevet om oljepengene; de midler som Staten antas å få inn fra virksomheten på Kontinentalsokkelen. Det har vært uttrykt en viss fare for at disse pengene kan ødelegge vår økonomi. Dersom vi disponerer disse ressurser på en fornuftig måte, behøver neppe disse inntektene å skape større problemer.

Størstedelen av industrien tjener overhode ikke penger i dag. Deler av den tradisjonelle industri i Norge som ble bygget opp etter at primærnæringene ble ulønnsomme, og som idag er med å subsidiere disse, står i dag selv i fare for å bli ulønnsomme. Sett på sikt står vi overfor meget store strukturendringer i store deler av industrien. Når en industri ikke makter å tjene penger, er den ferdig. Etter min oppfatning, kan endel av oljepengene anvendes til å hjelpe deler av industrien til å gjennomleve den store omstillingsprosessen som man må regne med. Det skulle av den grunn ikke være nødvendig å øke etterspørselspresset.

Oljepengene må ellers settes inn på kapitalsiden og ikke på konsumsiden. Jeg vil tillate meg å komme med noen forslag:

1. Deler av pengene brukes til å kompensere nedtrapping av det særnorske fenomen som heter investeringsavgift,
2. til nedbetaling av vår utenlandsgjeld,
3. til finansiering av investeringer i utlandet,
4. til finansiering av de kreditter som norske skipsverft må tilby skipsrederne og som nå delvis finansieres ved låneopptak i utlandet.

Det er sikkert mange ting å bruke pengene til. Hele folket venter en lempeligere skattepolitikk på grunn av oljeinntektene.

Dette vil ikke bli lett å imøtekomme på grunn av det økte press det vil gi vår økonomi. Jeg tror det er riktig at politikerne har nok selvdisiplin til å treffe riktige vedtak og at overbudspolitikken blir lagt på hyllen når man skal diskutere oljepengene.

5. Muligheter for og evne til teknologisk ressursoppbygging i bedriftene:

I Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråds (NTNF) forskningsutredning av 1964 ble det pekt på at norsk verkstedsindustri produktivitetsnivå og tekniske stilling var lite tilfredsstillende når man trakk sammenligninger med forholdene i de mer avanserte industriland. Produktutvalget besto i det vesentlige av konvensjonelle produkter, og produktivitetsnivået lå til dels betydelig under nivået for utenlandske bedrifter som det med en ærgjerrig målsetting var naturlig å velge som sammenligningsgrunnlag.

Verkstedsindustriens egen forskning og utviklingsinnsats utgjorde i 1962 knapt 24 mill. kroner eller ca. 0,5 % av brutto produksjonsverdi. De offentlige midler som ble brukt til forskning innen verkstedsindustriens primære interesseområder, var inntil da ubetydelige når man så bort fra den støtte som var gitt til oppbygging av forskningskapasitet ved de akademiske læreseter og de sentrale forskningsinstitusjoner. Det var et relativt negativt bilde som ble gitt av norsk verkstedsindustri på det tidspunkt, men det ble pekt på at de potensielle fremtidsmuligheter var store. Det ble videre pekt på at over halvparten av de beløp som ble benyttet til forskning og utvikling, ble utført av de 10—12 største verkstedsbedriftene. I de øvrige verkstedsbedrifter var det teknologiske nivå relativt beskjedent. Det som det videre ble pekt på, var at verkstedsindustrien på det tidspunkt hadde ubetydelige mottagerapparater for de forskningsresultater som forelå på det verksteds-tekniske området.

Når man nå ser tilbake på hva som har skjedd innenfor det teknologiske området i verkstedsindustrien siden NTNF's

forskningsutredning av 1964, hadde man grunn for den optimistiske fremtidsvurdering av verkstedsindustriens muligheter for å bygge opp sine teknologiske ressurser. Verkstedsindustriens egne utgifter til forskning og utvikling hadde i 1970 steget til 118 mill. kroner, tilsvarende ca. 1 % av brutto produksjonsverdi.

På samme tidspunkt hadde NTNf's økonomiske støtte til fagområder som spesielt interesserer verkstedsindustrien, gått opp til ca. 18 mill. kroner pr. år. Denne forskningsaktivitet har ledet til utvikling av nye prosesser, f.eks. numerisk styring av verktøymaskiner, nye produkter, f.eks. gassturbiner og nye administrative styringssystemer, f.eks. NAKK-prosjektet.

Verkstedsindustriens ekspansjon er først og fremst avhengig av sin egen skapende evne, og de senere år har stilt industrien overfor økende krav til produktenes utforming og til konkurransedyktighet i fremstillingsprosessene. Dette viser da også den stigende egeninnsats i forskning og utvikling. De midler man rår over i bedriftene, er vanligvis små, og dette begrenser mulighetene til kun å utføre marginalforskning i egen regi. Større, nyskapende, risikofylte utviklingsarbeider kan lett bli liggende hvis de er helt avhengig av bedriftenes egen økonomiske evne. En rimelig tilførsel av offentlige midler gjennom NTNf eller Fondet til Fremme av Forsknings- og Utviklingsarbeider i Industrien for slike oppgaver vil ofte være en betingelse for at de kan komme i gang.

NTNf's virksomhet har hele tiden hatt verkstedsindustrien som en viktig kunde, og når Verkstedsindustriens Forskningsutvalg (VF) ble opprettet, var det for å dekke behovet for felles og langsiktig planlegging, og for å etablere en faglig ledelse for rent verkstedstekniske forskningsoppgaver.

Anvendelsen av NTNf's forskningsinvesteringer har derfor særlige muligheter til å oppnå høy avkastning i verkstedsindustrien. Industriens egenart gjør tilgangen på nye teknologiske kunnskaper særlig verdifull. Kunnskapsgenerering er derfor en primær konkurransefaktor. Å frembringe forsknings-

resultater innen områder hvor store deler av våre bedrifter kan utnytte resultatene, gir ikke bare en høy avkastning. Det fører også til en rask kunnskapsfornyelse. Ved å etablere en utvidet forskningsvirksomhet som er tilpasset verkstedsindustriens behov, vil man kunne øke industriens konkurransedyktighet, vekst og tilpasningsevne. En slik innsats representerer imidlertid en langsiktig — og for det enkelte prosjekt — risikopreget investering, som det hos oss — i likhet med andre land — bare er Staten som kan ta.

I de årene samarbeidet mellom NTNF og verkstedsindustrien har hatt sin nye organisasjon, er et stort antall av verkstedsindustriens spesialister direkte engasjert i et samarbeid mellom bedriftene og mellom bedrifter og forskningsinstituttene. NTNF's og industriens oppgave er å planlegge, realisere og videreføre forskningsresultatene. I dag er størrelsesorden 500 personer fra verkstedsindustrien knyttet til dette arbeidet. Men det utrednings- og ledelsesapparat som er etablert, og med den interesse og innsatsvilje som er til stede hos samarbeidspartnerne, vil resultatene av dette samarbeidet kunne få økt innflytelse både faglig og regionalt. Resultatene vil bli en avgjørende faktor for vår industrielle vekst.

Verkstedsindustrien har selv vært meget aktiv i etablering av mottagerapparater i bedriftene for den forskning og de utviklingsresultater som foreligger, og har samtidig engasjert seg meget sterkt i nye prosjekter sammen med de forskjellige institutter innenfor NTNF-systemet, så som SINTEF (Selskapet for Industriell og Teknisk Forskning), SI (Sentralinstitutt for Industriell Forskning) og Christian Michelsens Institutt. Verkstedsindustrien har ikke etablert sitt eget bransjeinstitutt, men har gått inn for å benytte de allerede foreliggende institutter, som nevnt tidligere. I tillegg etablerte verkstedsindustrien i 1966 sin egen komité for verkstedsteknisk forskning (VF) under Mekaniske Verksteders Landsforening (MVL). Denne komité's hovedoppgave er å motivere til sterkere bruk av forskning i verkstedsindustrien, kanalisere forskningsresultater og å sørge for å kanalisere offentlige midler i størst

mulig grad til nytte for verkstedsindustriens forsknings- og utviklingsbehov.

VF formidlet i 1973 vel 9 mill. kroner av offentlige midler til forskning og utviklingsprosjekter i verkstedsindustrien, fra en beskjeden begynnelse i 1967 med ca. kr. 400.000,—. Den vesentligste delen av prosjektene som får støtte, er initiert av verkstedsindustrien selv, og endel av verkstedsindustrien og forskningsinstituttene i fellesskap.

Den søknadsmengde som kommer inn til Utviklingsfondet om støtte til utvikling av nye produkter, er stadig økende. Dette viser også tydelig at viljen og evnen til teknologisk ressursoppbygging i verkstedsbedriftene er betydelig, og utvikler seg meget positivt.

Det må kunne trekkes den konklusjon at ressursoppbyggingen i verkstedsindustrien har hatt meget god fremgang de siste 10 år. Samarbeidet mellom forskningsinstitutter og industrien har stabilisert seg, og man har lært å «bruke hverandre» på en formålstjenlig måte. Utsiktene fremover skulle ligge godt an for ytterligere effektivisering av samarbeidet, og dermed for større resultater når det gjelder ressursoppbygging.

6. Forskning, produktutvikling og innovasjon:

Innenfor norsk verkstedsindustri er det knapt noen bedrifter som har følt seg store nok til å drive egen forskning i ordets egentlige forstand i egen bedrift. Man har i stedet gått inn for å formulere sine forskningsoppgaver og sine forskningsprosjekt slik at man kan sette bort dette til de allerede vel-etablerte forskningsinstitutter som drives i offentlig eller halvoffentlig regi, og sørge for å følge opp og kontrollere arbeidet slik at resultatene kan benyttes i bedriften.

Man finansierer enten dette selv som direkte oppdragsforskning, eller man søker om støtte fra NTNF eller Utviklingsfondet til forskningsarbeider.

Produktutvikling er det naturlig at man utfører innenfor

egen bedrift. Man er imidlertid opptatt av at de grunnelementer som går inn i enhver produktutvikling, så som materialforskning og de moderne hjelpemidler, f.eks. EDB og funksjonsanalyser, blir tatt vare på av forskningsinstituttene. Produktutvikling i vid forstand omfatter markedsføring, produktplanlegging, utarbeidelse av spesifikasjoner, analyser av konstruksjoner og formidling av resultat til produksjonen.

Skal norsk verkstedsindustri fortsatt kunne hevde seg, må den, som nevnt, ta sikte på spesielle, mer avanserte produkter, og markedssiden er av den største betydning. Spesialprodukter stiller økte krav til konstruktørens bakgrunn og kompetanse, og hans evne til å kombinere tverrfaglig viten. Han må være fortrolig med moderne hjelpemidler, så som EDB og funksjonsanalyseteknikker, nye materialer etc. Løsningen av større oppgaver, krever samarbeid av flere fagfolk med forskjellig bakgrunn. Norsk verkstedsindustri har forstått dette og kan vise til til dels betydelige nyskapninger innenfor skipsbyggings-teknikk, utnyttelse av nye, moderne materialer og innenfor maskinteknikk, elektronikk og oljeindustriteknikk. Man har kommet fram med nye produkter som har vunnet internasjonal anerkjennelse. En institusjon som har vært til stor hjelp for forskning og utviklingsarbeider innenfor verkstedsindustrien, er Det norske Veritas' forskningsutvalg. Man har her utviklet nye beregningsmetoder, prøvemeter og bruk av avanserte materialer, og utviklet nye sveisemetoder for disse. Dette arbeidet har blitt utført i nært samarbeid med norsk verkstedsindustri. Norsk verkstedsindustri har klart akseptert at forskning, innovasjon og utvikling kommer til å stå i sentrum i morgendagens industri, og at det er bedrifter med høyt kunnskapsnivå både teknisk og kommersielt som kommer til å kunne møte fremtidskonsumentenes større krav til produktforbedringer med virkelig innovasjonsnivå.

7. Lønns- og prisutvikling:

Selv om aktiviteten i verkstedsindustrien som helhet har ligget på et høyt nivå, har en ubalansert pris- og kostnadsutvikling,

som nevnt, svekket inntjeningsvnen. I de senere år har stigningen i kostnadene pr. produsert enhet således vært sterkere i Norge enn i industrilandene i Europa. For de siste års vedkommende kan man heller ikke si at det er prisstigningen utenfor Norge som har bevirket vår kostnadsstigning. Den offentlige finans- og trygdepolitikk med den etterfølgende prisstigning og lønnsgradning har vært utslagsgivende i bildet, ikke minst for verkstedsindustrien.

Skatter og avgifter utgjorde i 1972 over 46 % av brutto nasjonalprodukt. Det sies at nye forslag vil føre til at skatter og avgifter i 1985 beregnes å utgjøre 51 % av brutto nasjonalprodukt, altså en ytterligere økning på 10 %. Om vi ønsker å beholde vår konkurransevne, tror jeg det må være et klart siktemål å beskjære slike planer om ytterligere inntektsoverføringer og økt offentlig forbruk.

Forutsetningene for at vi på lengre sikt skal kunne oppnå en balansert indre økonomisk utvikling i Norge, og derigjennom kunne løse vekst- og betalingsproblemene på en tilfredsstillende måte, er at pris- og kostnadsutviklingen holdes under kontroll, i alle fall i like stor grad som våre konkurrenter ute. I motsatt fall vil norskproduserte varer prise seg ut av markedene. Dette er kanskje det vanskeligste problem i vår indre økonomiske politikk i dag og i årene fremover.

Både de direkte og indirekte lønnsomkostninger har vist foruroligende utvikling de siste 3 år. Avgiften til folketrygden er blitt en belastning av langt større dimensjon enn vi kunne forutse ved innføringen av denne viktige, sosiale reform. Opptrappingen av aktiviteten i den offentlige sektor har også sterkt medvirket til den omkostningsinflasjon vi er inne i. Stigende priser og økt skattetrykk gir seg naturlig utslag i krav om høyere lønninger. Verkstedsindustrien er arbeidsintensiv og blir således meget sterkt berørt av økningen i lønns- og trygdeavgifter.

Det diskuteres om det bør være sterkere dirigering fra Staten når det gjelder priser og lønninger. Vi har fått innstillingen fra Skånland-utvalget. Utvalget foreslår opprettet et nytt organ,

kalt «Rådet for pris- og inntektspolitikk». Rådet skal være et forum for et fastere samarbeid enn hva man hittil har hatt mellom Staten og Organisasjonene om pris- og inntektspolitiske spørsmål. Dette mener utvalget er nødvendig for å unngå en så sterk prisstigning som vi har hatt i de senere år.

Det opplegg som utvalget ellers legger fram, vil gi Regjeringen større innflytelse over de nominelle inntektsøkninger. Organisasjonene vil på sin side måtte dele myndigheten til å fastsette nominelle inntektsøkninger med Statens organer, men får — etter utvalgets mening — økte muligheter for å øve innflytelse på realverdien av de inntektsøkninger som fastsettes og over medlemmenes disponible inntekter.

Det er å håpe at Skånland-utvalgets innstilling kan være et bidrag til en mer samfunnsgavnlig løsning av lønns- og prisproblematikken.

Opplegget har interessante perspektiver og gir grunn til mange refleksjoner når det foreslås så store endringer i det forhandlingsmønster man er blitt fortrolig med.

De aller fleste er enig i at det synes påkrevet å gjøre noe, spesielt for å komme ut av det uføret vi er inne i, vekselvirkningen lønnstillegg/prisstigning — kort sagt — inflasjonsspiralen.

8. *Industripolitikk:*

Sammenligner man med landbrukspolitikken og fiskeripolitikken, så må man si at det ikke foreligger noen gjennomtenkt målsetting eller program for vår industrielle utvikling som kan kalles «industripolitikk» i dette land.

Flere av de politiske partier har riktignok vært opptatt av industrien de senere år og diskutert industripolitiske virkemidler, men en systematisk vurdering av industriens plass i det norske samfunn er det smått med i Stortinget.

Det ser ut til at myndighetene — og politikerne — har vanskelig for å tillegge industrien den posisjon den burde ha i dagens samfunn. Primærnæringene hadde jo opprinnelig stor betydning, og de har vært tillagt avgjørende vekt av myndig-

hetene og har hatt en sterk representasjon på Stortinget. Primærnæringene har for lengst lært seg til å samarbeide med myndighetene på en effektiv måte. Industrien har ønsket mest mulig frihet og minst mulig innblanding fra myndighetene, og resultatet er blitt det vi ser: myndighetene har vært mindre interessert i å utforme en gjennomtenkt industripolitikk.

Interessen for og kjennskapet til industrien har økt sterkt de senere år, ikke minst på politisk hold. Det ligger en stor informasjonsoppgave i å gjøre oppmerksom på den plass industrien i realiteten inntar i vårt samfunn i dag. Det er ikke lett å vinne fram. Industriens organisasjoner gjør her et stort arbeid, men praktiske resultater er små. Myndighetene overlattes med krav, og det ser ut til å være lett å skyve fra seg kravene og belastningene som kommer fra grupper som ikke setter press bak sine forslag og krav. Hvis ikke man representerer et større antall velgere og er betydningsfull politisk sett i den forstand, eller kan anvende pressmidler, har man vanskelig for å bli hørt. Det synes å være en stående oppfatning at industrien overdriver, og mange er av den oppfatning — og mange tror og håper — at industrien klarer seg nok i alle fall.

Hvis man ser på egenkapitalen, eierinntektene, inntjeningsnivøen og fortjenesten i norsk industri, kan det neppe være tvil om at industrien de senere år generelt har vært på sterk marsj nedover.

Det er sagt mange harde ord i denne saken de siste par årene. Samfunnet driver rovdrift på industrien, man tar meget ut og fører lite tilbake — det er en enveisstrøm som suger industrien tom, skatter og avgifter pålegges i fleng uten hensyn til bedriftenes lønnsomhet og bæreevne, det drives en politikk som betrakter bedriftene som en utømmelig inntektskilde for Staten. Den skarpe kritikk som ofte utøves, synes ikke å være overdrevet.

En rekke politikere har kastet fram tanken om en mer industrivennlig politikk. Da burde man begynne å fjerne de særbelastninger norsk industri har sammenlignet med dem vi

konkurrerer med. Industriens organisasjoner har til stadighet gjort oppmerksom på særskatter og avgifter som bør vekk. Det er urealistisk i lengden å tro at norsk industri kan bære større byrder enn industrien i andre land som vi konkurrerer med. Det er viktig at våre myndigheter og politikere innser industriens betydning og tar en positiv innstilling på alle områder som har betydning for denne næringen. Det er nødvendig at det vises større forståelse for industriens problemer hos oss.

Dersom vi ser på vårt naboland — Sverige — så må man si at det er oppsiktsvekkende hva industrien fra offentlig hold har mottatt av støtte de senere år for å søke å bringe den gjennom dens vanskeligheter: Finansiering av miljøvern fra den svenske stats side er ett eksempel.

I industrien står ikke alle som er tilsluttet denne næring, samlet som f.eks. i primærnæringene. En stor del av de ansatte har av tradisjonelle grunner hatt en annen politisk ideologi og målsetting enn industriens ledere. Derfor har lederskiktet ikke fått tilstrekkelig støtte fra de mange hundretusener som arbeider i industrien. Hvordan det skal kunne skapes en fellesskapsfølelse i industrien, er det ikke lett å svare på.

Industrien opptre faktisk på vegne av 300.—400.000 ansatte, men oftest blir den tatt for å opptre på vegne av 15—20.000 industriledere som stort sett selv er funksjonærer. Industrien burde bety meget mer i norsk politikk, men å få alle de ansatte i industrien til å føle seg solidariske med de bedrifter de er ansatt i, er en vanskelig sak.

Jeg tror det er nødvendig med prinsipielle politiske debatter i Stortinget. Jeg tror det er nødvendig med et mer konstruktivt industripolitisk samarbeid mellom politikere, myndigheter og industriens organer. Det er håndfaste resultater man trenger — og ikke vakre ord.

Vårt lands muligheter for økonomisk vekst synes å være gode. På vår Kontinentalsokkel har vi fått en ny mulighet som ved en fornuftig politikk kan skape nye vyer for norsk industri. De ringvirkninger som kan komme av funnene på Sokkelen,

vil kanskje komme store deler av industrien til gode, og da særlig mekanisk industri. Dette vil gi inspirasjon til fremgang.

Tilbake til industripolitikken og verkstedsindustrien. Regjeringen drøfter i sitt langtidsprogram for 1974—1977 (St.meld. nr. 71) en lang rekke sider ved samfunnsutviklingen som industrien berøres av.

Et gledelig trekk — sett fra industriens synspunkt — er at Regjeringen tar konsekvensen av den lenge uttalte, politiske målsetting om å bidra til større satsing på videreforedling og know-how-basert industri. Regjeringen ønsker å øke bevilgningene til industrielt forsknings- og utviklingsarbeid og en forskningsbasert veiledningstjeneste. Samtidig tar man sikte på å analysere virkningen av de tiltak som har vært satt i gang i de senere år for å få ytterligere holdepunkter med hensyn til hvilke tiltak som vil være mest egnet for industrien i fremtiden.

Det er vanskelig å se at man i avsnittet om industrien tar opp nye forhold eller nye tendenser som ikke har vært beskrevet tidligere. Også i volum er dette avsnittet meget beskjedent. Vi kan ikke se at Regjeringen har gjort nevneverdige anstrengelser for å prøve å trenge dypere ned i utfordringer og omstillingsproblemer næringen vil bli stilt overfor i de kommende år. Det må dessverre konstateres at det som er fremlagt om industrien i langtidsprogrammet, er tynt.

Det er ikke til å komme forbi at på to områder vil politikerne være sterkt bestemmende for industriens og dermed verkstedsindustriens fremtid, for det første styringen av den videre økonomi, og for det andre vårt lands industripolitikk. Våre myndigheter må ta industripolitikken mer alvorlig.

9. Offentlige anskaffelser:

Med den stilling verkstedsindustrien har i de store lands økonomi og sikkerhetspolitikk, har disse land i lange tider betraktet verkstedsindustrien som en nøkkelindustri som har krav på myndighetenes støtte og bevakethet.

Den internasjonale industripolitikk og sikkerhetspolitikk har ført til at de aller fleste industriland har brukt — og bruker

— en stadig større del av sine ressurser til forskning og utvikling innen verkstedsindustriens produktområder. Det er dette som kanskje mer enn noen annen påvirkningsfaktor har ført til en akselererende teknologisk, og dermed også markeds- messig vekst innenfor en rekke av kapitalvaresektorene.

I planleggingen og etableringen av samfunnsutbyggingen i Norge vil myndighetene i stigende utstrekning bli store kjøpere av verkstedsindustriens investeringsvarer. Å planlegge og gjennomføre disse anskaffelser på en slik måte at det tjener som grunnlag eller til støtte for en norsk industriell virksomhet, har vært et klart ønske i de senere år. I realiseringen av de politiske intensjoner har man imidlertid hittil ikke nådd store resultater.

Årsaken til dette er ikke bare av økonomisk natur. Det skyldes også at industrien og anskaffelsesinstitusjonene ennå ikke har kunnet bygge ut sin kompetanse på en slik måte at de kan bruke utviklingskontrakter og andre langsiktige virkemidler etter sin hensikt. Våre offentlige bestemmelser for anskaffelser er for en stor del foreldet. Kontrollen med bruken av dem er ensidig lagt på pris- og fortjenesteproblemer. Dette har ført til en generell engstelse i norsk administrasjon for å inngå kontrakter med norske leverandører på betingelser som er konkurransedyktige, og som gir leverandørene muligheter til å oppnå en rimelig og nødvendig fortjeneste.

Etter min mening har norske myndigheters praksis på dette området i den senere tid utviklet seg i en for industrien ugunstig retning, og bidratt til å vanskeliggjøre utviklingen av langsiktig og tillitsfullt samarbeid mellom industri og anskaffelsesmyndigheter.

Fra en rekke stortingsmenn og flere industriministre har det vært uttrykt forståelse for at industrien i den nye markeds- situasjon vil møte atskillige problemer, uttalelser som burde innebære en politisk vilje til å bedre industriens vilkår.

Noe av det første som kan gjøres i denne saken, er å etablere en industripolitisk målsetting bak de offentlige anskaffelser. Det må utarbeides bindende retningslinjer for dem som skal

utarbeide de detaljerte regelverk. I mangel av en klar industripolitisk målsetting er resultatet blitt at norsk industri har langt ugunstigere vilkår ved norske offentlige anskaffelser enn hva våre utenlandske konkurrenter tilbys på sitt tilsvarende hjemmemarked. Her i landet har det — i likhet med hva som er praksis i andre industriland — vært vanlig med forskudd ved leveranser av teknisk materiell til det offentlige. Slike fordeler er vanlige private bedrifter i mellom, og det har hatt meget stor betydning for utviklingen av mange bedrifter. Produksjonen er ofte avhengig av mindre investeringer underveis som må være innkalkulert i prisen.

Dessverre er det skjedd en innstramning på dette området når det gjelder statlige leveranser på grunn av Riksrevisjonens forlangender som er at betaling skal skje ved levering. Dette er stikk i strid med en enstemmig uttalelse fra Industrikomiteén i 1968, og senest bekreftet i Stortinget i november i fjor da Riksrevisjonens antegnelser til statsregnskapet ble behandlet.

Den uheldige utvikling når det gjelder praktisering av forskuddet, er bare ett eksempel, men viser klart behovet for et industripolitisk direktiv for offentlige anskaffelser. Enstemmige Stortings-komiteéinnstillinger har vist seg ikke å være tungtveiende nok.

Industridepartementet har formulert en klar industripolitisk målsetting når det gjelder de betingelser som er knyttet til oljeutvinningen og Kontinentalsokkelen. Det ville være på tide at man tok fatt på direktiver for offentlige anskaffelser generelt.

Myndighetenes vilje til å satse på verkstedsindustrien som leverandør i forbindelse med offentlige anskaffelser, vil være av avgjørende betydning for vår industris utvikling. I de store industriland er det tradisjon å anvende offentlige anskaffelser til å bygge opp en nasjonal verkstedsindustri. I sin anskaffelsespolitikk har myndighetene i disse land vært villige til å anvende store summer på forskning og utviklingsvirksomhet innen verkstedsindustriens produktområder. Gjennom sin anskaffelsespolitikk har man derved lagt grunnlaget for en akselererende, teknologisk og markedsmessig vekst innenfor en rekke av

kapitalvaresektorene. Vi vet at myndighetene i en videre utbygging av vårt land vil måtte bli stadig større kjøpere av verkstedsprodukter. Det må bli en viktig del av vår industripolitikk å planlegge og gjennomføre disse anskaffelser på en slik måte at det tjener som grunnlag for eller til støtte for en norsk industriell virksomhet. Fortjenesten ved levering til offentlige etater er også et vesentlig moment i denne forbindelse.

Det bør være et naturlig utgangspunkt for norsk industripolitikk at norsk industri ved levering til det offentlige totalt sett ikke skal bys ugunstigere vilkår på sitt nasjonale marked enn hva de utenlandske konkurrenter bys på sitt hjemmemarked.

10. Den eksterne markedsutvikling:

Med vårt lands åpne økonomi er det klart at utviklingen på verdensmarkedet i sterk grad vil prege den innenlandske produksjonsstruktur. Nettopp innenfor verkstedsindustrien kan man klart se spesialiseringsgevinsten ved økt internasjonalt varebytte. Det utenlandske marked vil måtte få en stadig større betydning for vår verkstedsindustri. I den perspektivanalyse for Norges økonomi, som en studiegruppe under Finansdepartementet utarbeidet i 1970, regnes det med at eksportens andel av verkstedsindustriens produksjon i 1990 vil være kommet opp i 35 %. Som jeg tidligere nevnte, utgjorde eksportandelen i 1971 27 %. Det er ikke minst på eksportmarkedene verkstedsindustriens ekspansjon må hentes, og en fortsatt vekst i vår industri har som forutsetning at landet også i fremtiden vil ha en åpen økonomi.

Det fremgår av de data jeg innledningsvis ga om våre eksportmarkeder, at det er Vest-Europa som i overskuelig fremtid vil være vårt viktigste eksportmarked. Det norske nei til fullt medlemskap i EF var derfor som nevnt, en stor skuffelse for norsk verkstedsindustri.

For teknisk avanserte produkter — som jo i dag utgjør tyngden av norsk verkstedsindustrieksport — er det ikke toll-barrierer som representerer de største handelshindringer.

Det kan i denne forbindelse være interessant å vise til den mentalitetsforandring som er skjedd i verkstedsindustrien når det gjelder synet på verdien av en tollbeskyttelse av det norske marked. Mens bedriftene i alle tollforhandlinger tidligere — og iallfall så sent som under Kennedy-runden i 1964 — nedla et stort og møysommelig arbeid i å fremlegge omfattende dokumentasjon for myndighetene med sikte på flest mulig unntak fra de tollinnrømmelser Norge skulle gi, viste det seg under medlemskapsforhandlingene i 1972 og Handelsavtaleforhandlingene i 1973 at tollbeskyttelsesspørsmålet ble tillagt liten vekt av bedriftene. Jeg kan nevne at det faktisk var et problem å få bedriftene til å komme med forslag til produkter for en norsk unntaksliste, da våre myndigheter anmodet om underlag for en slik liste i forbindelse med Handelsforhandlingene med EF. Vi ser derfor ikke noen stor fare i at eksisterende tollbeskyttelse skal bortfalle overfor EF-landene. For alle verkstedsprodukter bortfaller tollbeskyttelse i EF-landene i løpet av 4½ år. Dette vil få visse positive virkninger, men de effektive handelshindringer for verkstedsindustrien er i dag først og fremst nasjonale, tekniske normer og standarder, nasjonale administrative bestemmelser og nasjonal industripolitikk.

Et fullt medlemskap i EF ville ha gitt oss medinnflytelse over og fordeler av EF's samarbeid om EF-standardisering og utarbeidelse av tekniske normer, fjernelse av tekniske og administrative handelshindringer mellom medlemslandene, harmonisering av den offentlige anskaffelsespolitikk innen EF med preferanser for medlemslandene, samarbeid om skipsbyggingspolitikk og avansert teknisk forskning og fellesopp-treden innenfor handelspolitikken. Hele dette system er vi nå stilt utenfor, og dette vil på helt vesentlige punkter gjøre det vanskeligere for norsk verkstedsindustri. Vår industri vil nok greie seg også uten norsk EF-medlemskap, men mulighetene for en positiv og harmonisk utvikling hadde vært langt større hvis vi hadde vært innenfor det systemet EF representerer.

Vår avtale med Kull- og Stålfellesskapet gir oss som stål-

kjøpere kanskje en liten positiv virkning sammenlignet med fullt medlemskap, men denne står ikke i noe forhold til de muligheter vi har mistet.

11. Samarbeidsforhold og ledelse:

Det er av vesentlig betydning for enhver bedrifts og bransjes fremgang at den har effektive ledere som kan nytte moderne verktøy på alle felter. Det er meget god systematikk som er tilgjengelig både når det gjelder langtidsplanlegging, operasjonsmodeller m.v., og EDB er også et førsteklasses hjelpemiddel når man har de rette systemer og kan bruke de rette teknikker for tilpasning av systemene. Forutseenheten kan skjerpes med det verktøy man disponerer i dag.

Samarbeidsforhold er et vidt begrep. I verkstedsbransjen — som stort sett i industrien — har det vært meget stor fremgang når det gjelder forståelsen for samarbeidsforholdene. Vi er kanskje det landet i verden som har hatt minst streiker de siste 25 år. Arbeidet med å fastlegge policy, påvirke innstillinger og mentalitet og sørge for slike samarbeidsformer at man får et effektivt og hensiktsmessig miljø innenfor hver enkelt bedrift — og dermed bransjen — er et arbeid man aldri blir ferdig med, men det er uhyre viktig og kan være fullstendig utslagsgivende.

Vi har fått nye bestemmelser i aksjeloven. De ansatte skal være med i de bestemmende organer i bedriften. Jeg tror at de nye bestemmelser vil bli lojalt fulgt opp av industrien, og jeg har inntrykk av at viljen er til stede for å gjøre det ytterste for at lovens intensjoner kan bli oppfylt. Det er ikke minst viktig at ledelsen legger seg ekstra meget i selen for å få et godt og positivt samarbeid der de nye bestemmelser åpner adgang til det.

Det reises allerede krav om representasjon fra andre grupper i samfunnet. Det bør industrien unngå. Den beste måten å unngå det på, tror jeg, er at någjeldende regler praktiseres slik at de svarer til forventningene fra de ansattes side.

Styre og bedriftsforsamling må kunne bli de fora hvor alle ansatte kan fremme sine problemer, og hvor man ved diskusjon kan legge grunnlaget for den forståelse for industriens problemer som mange hittil har hatt vansker med å finne.

Det utvidede samarbeid bør også kunne danne et bedre grunnlag både for pris- og lønnspolitikken, samt for en industripolitikk som jeg flere ganger har nevnt i det foregående.

Det vil være av den aller største betydning for fremgang at samarbeidsforholdene i verkstedsindustrien kan utvikles i videre, positiv retning.

IV. Sluttord

Et viktig spørsmål er hvilket mønster vi kan vente i utviklingen i industrien generelt i vårt land fremover. Jeg vil vise et diagram som gir et bilde av sammenhengen mellom nasjonalinntekt og bransjestruktur i avanserte industriland. Det fremgår at med økende levestandard, uttrykt i bruttonasjonalprodukt pr. innbygger, avtar den relative betydning av næringsmiddel- og tekstilbransjen (målt i prosent av total industriproduksjon), mens betydningen av prosessindustrien, og i særlig grad verkstedsindustrien — øker.

FIG. 12

Hos oss er verkstedsindustriens andel, som nevnt, bare vel 25 % av total industriproduksjon. De siste langtidsplaner som er fremlagt av våre skiftende regjeringer, er iallfall enige om én ting: det er først og fremst innen verkstedsindustrien at den fortsatte økonomiske vekst i landet kan og bør finne sted.

Det synes å herske forholdsvis bred enighet hos våre myndigheter om ønskeligheten og nødvendigheten av å satse på en eksportrettet norsk verkstedsindustri med hovedvekt på kapitalvareproduksjon.

Hvorledes kan vi så påskynde oppbyggingen av en kunnskapsbasert verkstedsindustri, konkurransedyktig på eksportmarkedet? Industri gjør seg jo ikke selv, men krever vel planlagte innsatser som jeg mener kan innordnes i 6 områder:

1. Utvikling på nasjonal basis av integrerte produksjonssystemer.
2. Større automatisering av fremstillingen.

3. Utvikling av menneskelige forhold sett i forhold til produktivitetskravet.
4. Økt innsats på markedsføringssiden på eksportmarkedet.
5. Utdannelse og utvikling av medarbeidere på alle nivåer i medarbeiderskiktet.
6. Samarbeid mellom Staten og verkstedsindustrien.

Videreutviklingen av verkstedsindustrien er først og fremst en oppgave for industrien selv. Imidlertid er denne oppgaven av en slik størrelse at den neppe kan løses uten medvirkning fra Statens side, hvilket jeg har omtalt tidligere, men likevel vil konkretisere her i sluttordene.

Medvirkning fra Staten skjer, som nevnt, i stor utstrekning i dag gjennom en rekke tiltak av forskjellig art for industrien. Jeg vil innskrenke meg til å trekke fram 3 felter der Staten bør satse i langt større utstrekning enn i dag:

- Statlige etaters langsiktige utviklingskontrakter med verkstedsbedrifter.
- verkstedstekniske forsknings- og utviklingsarbeider i industriens egen regi.
- innhenting og spredning av relevant informasjon til industrien av betydning for dens markedsføring, produktutvikling og tilvirkning.

Dette vil være den mest direkte måte å stimulere fremveksten av kunnskapsbasert verkstedsindustri.

Jeg tror man kan si at verkstedsindustrien kanskje mer enn andre industrigrener, hurtig kan absorbere og utnytte resultatene av økt utdanning og forskning. Selv om denne industri, ikke er avhengig av naturressurser og lokalisering, er den imidlertid sterkt avhengig av sitt miljø og er i seg selv industrielt miljøskapende.

Det er et ambisiøst mål å utvikle norsk verkstedsindustri slik at den utgjør en optimal del av vår samlede industri, men til det kreves en allsidig innsats. Det er viktig at vi må sikre en teknologisk fremgang, men vi må også opparbeide og sikre entusiasme i våre bedrifter, og aktiviteten må styres av markeds-

behovet. Vi må være villige til å endre vår oppfatning av en bedrifts funksjon. En bedrift i verkstedsbransjen skal ikke, og kan ikke, bare presentere et bestemt produkt i årevis. En bedrift og en organisasjon skal kontinuerlig tilpasse seg og tilfredsstille de behov som kommer opp innenfor bestemte kundegrupper eller markedsavsnitt, og det er bedriftsledelsens oppgaver å nå dette mål.

Utvikling av nye produkter, prosesser og terminologi reiser en lang rekke spørsmål som vesentlig dreier seg om 4 ting:

- *Markedet*: Hvor meget kan selges av varene, hvor og til hvilken pris — ? Tilgjengelighet og priser på materialer og halvfabrikata — ?
- *Omgivelsene*: Hva gjør konkurrentene — ?
Hvilke er de juridiske, miljømessige, sosiale og politiske begrensninger — ?
- *Teknologien*: Hvilken teknologi er tilgjengelig, hvilken teknologi er det behov for, og hvordan skaffes den og hva er prisen — ?
- *Økonomien*: Hvilke likvider og hvilken kreditt er tilgjengelig — ?
Hvilke andre krav stiller bedriften til disse?

Morgendagens verden skapes på bakgrunn av hvordan problemene løses i dag. Vi er alle klar over betydningen av moderne planlegging, og vi blir mer og mer klar over langtidsplanleggingens betydning for å gjennomføre en beslutningsprosedyre. I det hele tatt er det en integrert planlegging som må være modell for vår handlingsbakgrunn. Men ikke noen plan, hvor god den enn er, kan få noe til å skje om vi ikke har et brennende ønske og en sterk vilje til at det skal skje. Resultatet avhenger av hvor dynamisk en plan gjennomføres.

En fremtidsrettet, erkjent politikk og en klar målsetting

sammen med utvikling og innsats stimulerer samarbeidet mellom ansatte og ledelse. Det må være basert på gjensidig tillit og ut fra det syn at begge parter må gå fullt inn for utvikling og effektivitet. Økt samarbeid har vist seg å være mer produktivetsfremmende enn noe annet. Jeg tror at en intern opprustning er viktig, ikke minst på det mentale og det moralske felt, for å skape et godt tillitsforhold i bedriftene. Det er ledelsens oppgave å tilrettelegge forholdene slik at den enkelte gis adgang til selvutfoldelse ved meningsfylte jobber, som kan gi økt trivsel og derved bedre produktivitet.

Alle medarbeidere må trekke sammen i et sunt fellesskap der enkeltmennesket betyr noe, mot felles mål som stort sett kan defineres slik:

1. Sikre forsvarlig lønnsomhet.
2. Sikre bedriftens fornyelse.
3. Sikre arbeidsplassene.

Det må være all industris målsetting.

Norsk Verkstedsindustri

Normalt deles denne industri i:

- Jern- og metallvarer (blikk- og plattetilvirkning, galvaniseringsfabrikker, etc.)
- Maskinindustri (motorer, pumper, produksjonsutstyr, landbruksmaskiner, etc.)
- Elektronisk og elektroteknisk industri (elektriske motorer, generatorer, transformatorer, glødelamper, kabler, etc.)
- Transportmiddelindustri. Utslagsgivende her er: skipsverft og båtbyggerier.

Fig. 1

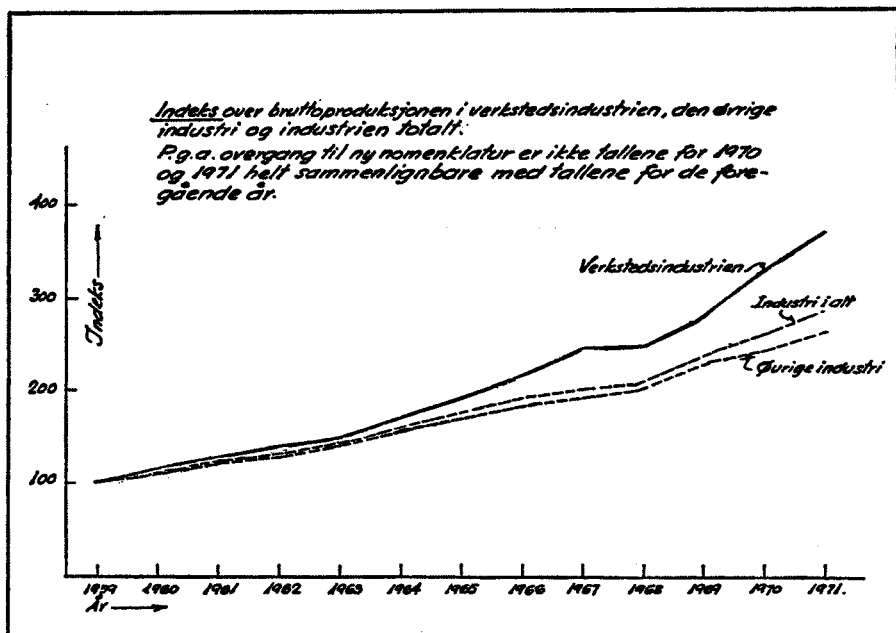

Fig. 2

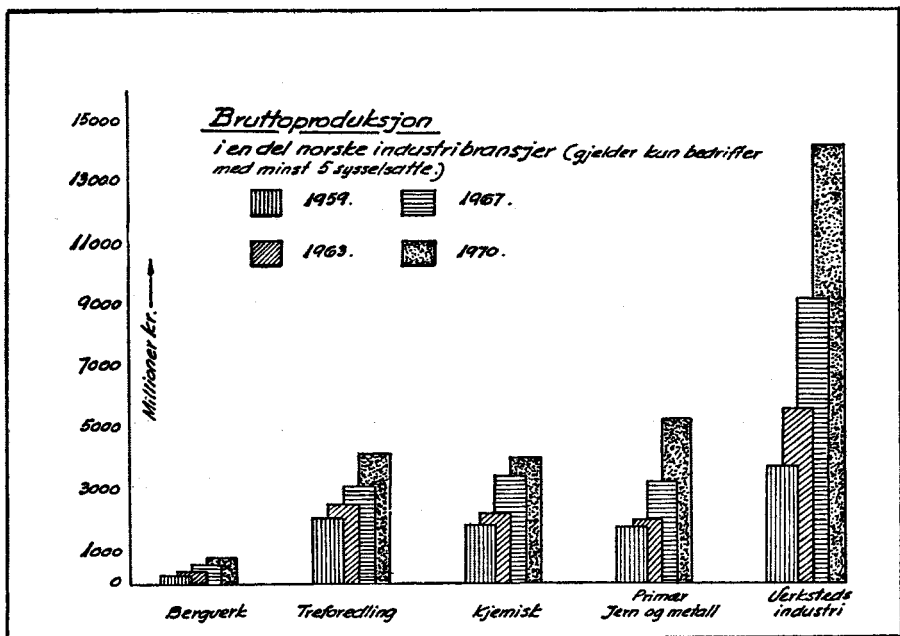

Fig. 3

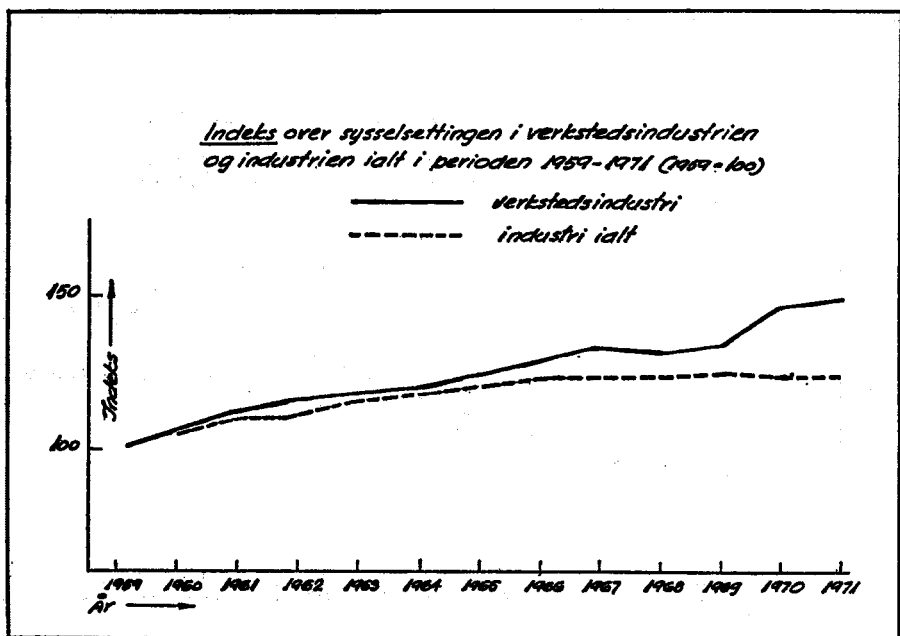

Fig. 4

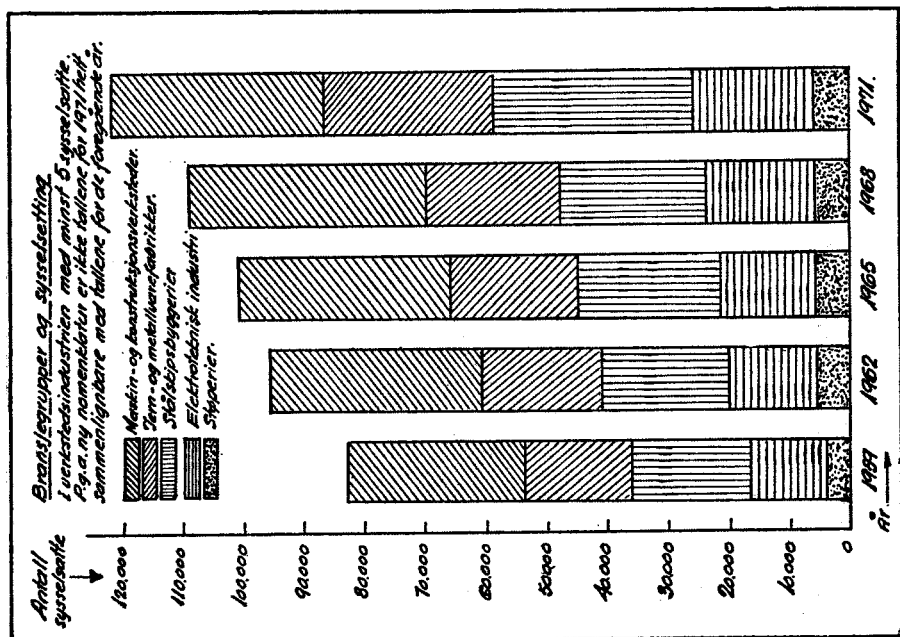

Fig. 5

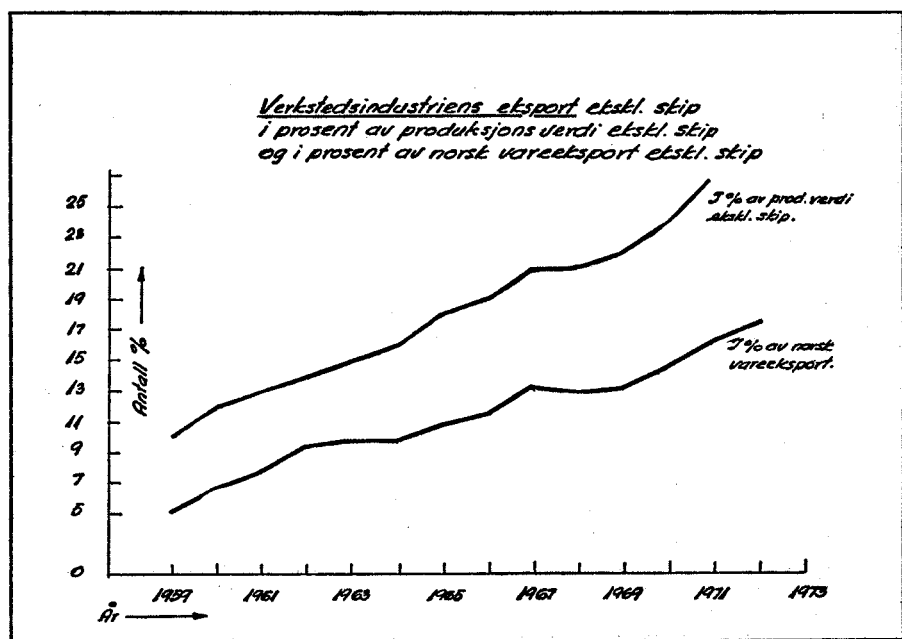

Fig. 6

Eksport- og importindeks for vækstedsindustriens produkter ekskl. skib (1959 = 100)

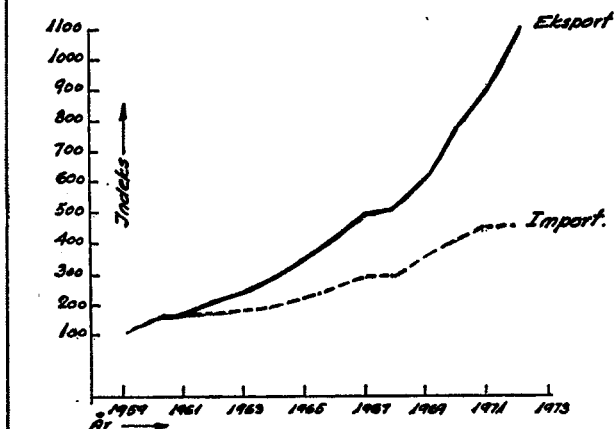

Fig. 7

Eksport og import af vækstedsindustriens produkter (ekskl. skib) i tiden 1959 - 1972.

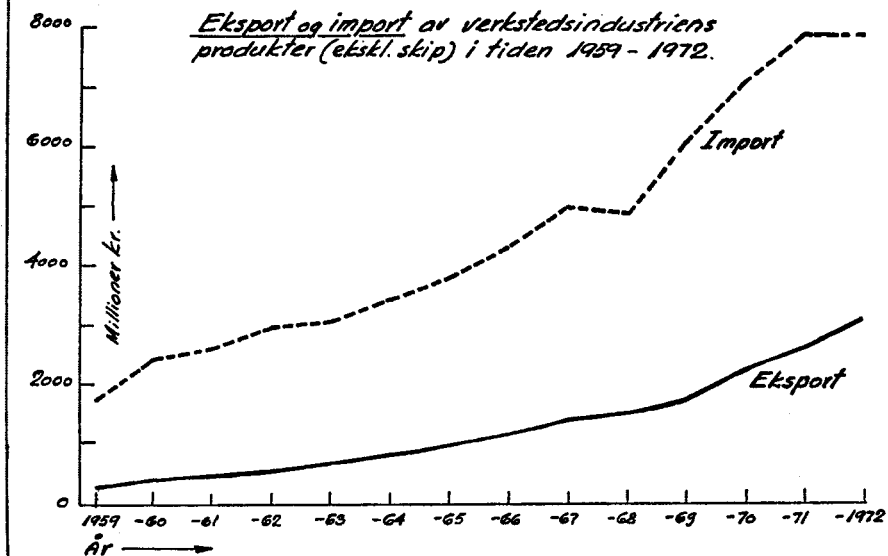

Fig. 8

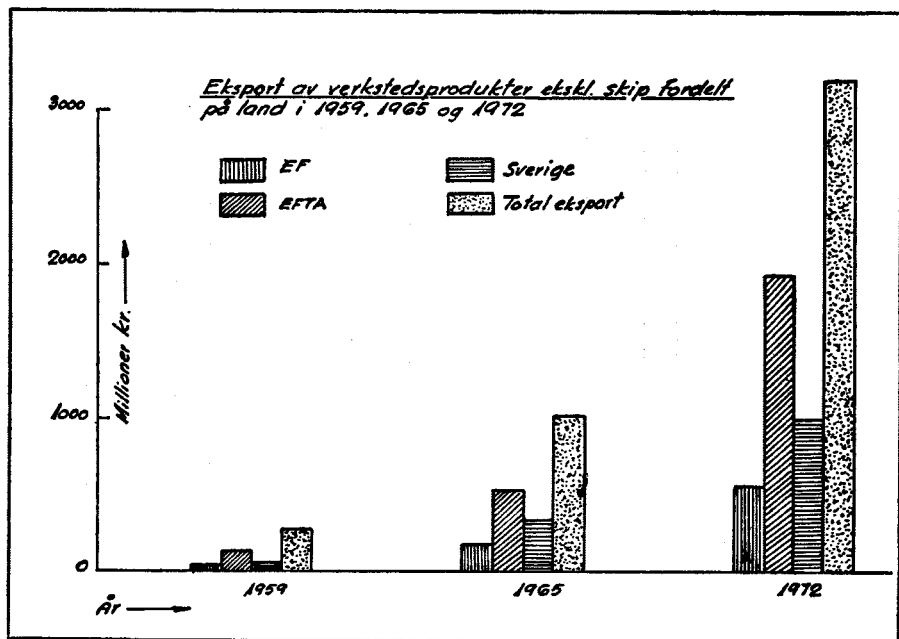

Fig. 9

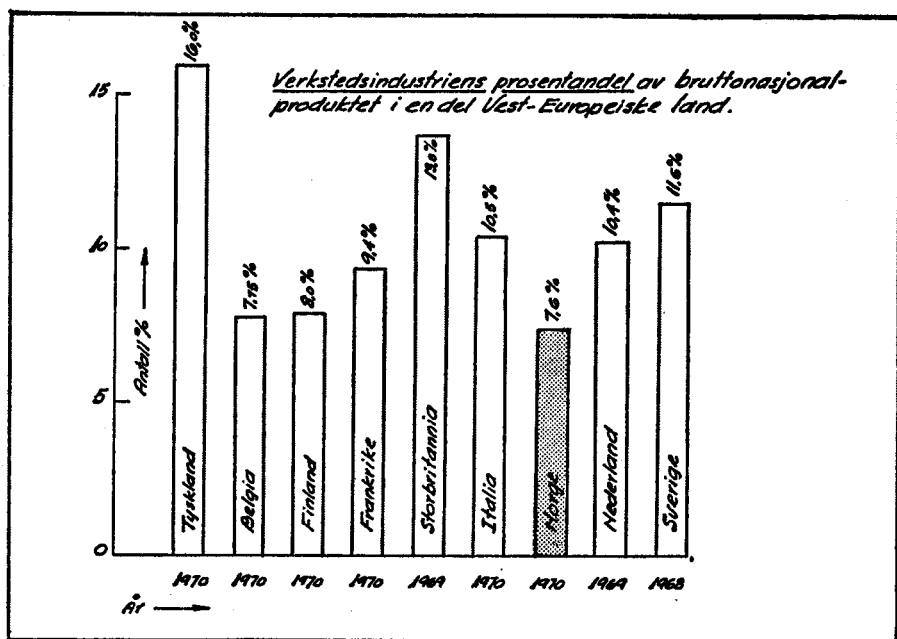

Fig. 10

Nedenstående tall er regnet ut på basis av oppgaver i 1971 fra de 100 største industri-bedrifter i hvert enkelt land.

Overskudd i prosent av omsetning...

Norge.....	1,31
Finland (effekt. skatt).....	1,12
Sverige.....	3,30
Danmark.....	4,19
Belgia.....	2,45

Overskudd i prosent av egenkapital...

Norge.....	9,26
Finland.....	11,61
Sverige.....	13,64
Danmark.....	16,74
Belgia.....	8,44

Egenkapital i prosent av aktiva (Egenkapitalprosent)...

Norge.....	19,79
Finland.....	21,87
Sverige.....	24,29
Danmark.....	33,42
Belgia.....	13,30

Fig. 11

Nasjonalinntekt og bransjestruktur

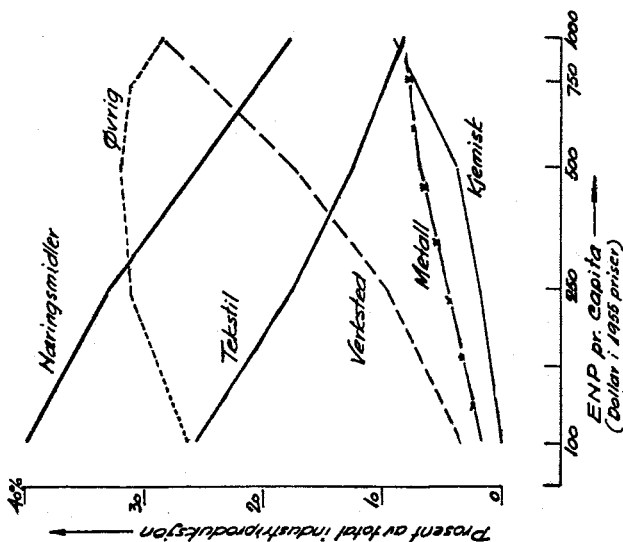

Fig. 12

Statsråd

KRISTOFER LEHMKUHL

(1855—1949)

var en utrettelig forkjemper for Norges Handelshøyskole. Kanskje mer enn noen annen har han æren av at NHH ble opprettet, og helt til sin død fulgte han virksomheten med en aldri sviktende interesse. Han er derfor med rette blitt kalt «Høyskolens far».

Tidligere KRISTOFER LEHMKUHL FORELESNINGER:

- 1958 *Sjur Lindebrække*: Kapitalbehov, kredittrestriksjoner og foretningssbankenes utlånspolitikk
med forord av rektor, professor Rolf Waaler og en biografi over Kristofer Lehmkühl av prof. dr. Anton Mohr.
- 1959 *O. T. Jarlsby*: Perspektiver og problemer i papirindustrien.
- 1960 *Fritthof Bettum*: Hvalfangstens utvikling og dens hovedproblem i dag.
- 1961 *Fredrik Vogt*: Vannkraftens plass i vår økonomi.
- 1962 *Harald Throne-Holst*: Aktuelle problemer i forbindelse med omsetning av næringsmidler.
- 1963 *S. Walter Rostoft*: Samarbeidet mellom staten og næringslivet.
- 1964 *E. Wærenskjold*: Noen tanker om administrativ ledelse i dag og i morgen.
- 1965 *Erling D. Næss*: Tankfartens problemer og utsikter.
- 1966 *Aage W. Owe*: En industribedrift blir til. Erfaringer fra oppbyggingen av A/S Årdal og Sunndal Verk.
- 1967 *Rolf Østbye*: Strukturproblemer og industriforpliktelser.
- 1968 *O. R. Norland*: Bankenes rolle i det internasjonale penge- og kapitalmarked.
- 1969 *Arne Skaug*: Noen refleksjoner om norsk utenriksrepresentasjons arbeide i utlandet for norsk næringsliv.
- 1970 *Nils Astrup*: Noen tanker om utviklingen i Norsk skipsfart og Norsk industri i 1970-årene.
- 1971 *Hilmar Reksten*: Noen ideer om konkurransevillje og risikomomentet under strukturendringene i norsk tankskipsfart.
- 1972 *Knut Getz Wold*: Norges Banks samarbeid med statsmaktene, bankene og utlandet.

Innhold

I UTVIKLINGEN AV NORSK VERKSTEDSINDUSTRI DE SENERE ÅR (Fra EFTA-starten i 1959):	
1. Hva norsk verkstedsindustri omfatter	3
2. Utviklingen fra 1959—72	3
3. Verkstedsindustriens markeder	5
4. Konklusjoner på basis av utviklingen	6
II PERSPEKTIVER OG SIKTEPUNKTER:	
1. Perspektiver	7
2. Målsetting	8
3. Strategi	8
III FORUTSETNINGER FOR VEKST OG UTVIKLING:	
1. Generelle tanker omkring utvikling	11
2. Bedriftsstrukturen i verkstedsindustrien	13
3. Tilgang på, samt opplæring og utvikling av arbeidskraft av alle kategorier	15
4. Tilgang på kapital til investering og leverandørkreditter	19 og 22
5. Muligheter for og evne til teknologisk ressurs- oppbygging i bedriftene	25
6. Forskning, produktutvikling og innovasjon	28
7. Lønns- og prisutviklingen	29
8. Industripolitikk	31
9. Offentlige anskaffelser	34
10. Den eksterne markedsutvikling	37
11. Samarbeidsforhold og ledelse	39
IV SLUTTORD	41